

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ*

©2019 ВЛАЩЕНКО Н. М.

УДК 338.48: 379.85
JEL: Z32

Влащенко Н. М. Забезпечення розвитку соціального туризму в Україні

Метою статті є аналіз особливостей розвитку соціального туризму та його структури та розробка моделей розвитку соціального туризму в Україні з урахуванням можливих форм і методів державної підтримки. У статті досліджено складові розвитку соціального туризму та розроблено його структуру. Остання містить такі складові, як: об'єкти соціального туризму; учасники соціального туризму; соціальні туристи. Визначено інтереси зацікавлених контрагентів (держави, санаторно-курортних підприємств, споживачів) у розвитку соціального туризму в санаторно-курортній сфері та заходи щодо забезпечення балансу інтересів. Проаналізовано концептуальні варіанти розвитку соціального туризму в Україні та розроблено етапи реалізації найперспективнішого з них.

Ключові слова: соціальний туризм, фінансування, інклюзивний туризм, санаторно-курортна сфера, концептуальна модель розвитку соціального туризму.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-155-161>

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 13.

Влащенко Наталія Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельного господарства, Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова (вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002, Україна)

E-mail: wlagenko177@gmail.com

УДК 338.48: 379.85
JEL: Z32UDC 338.48: 379.85
JEL: Z32

Влащенко Н. Н. Обеспечение развития социального туризма в Украине

Целью статьи является анализ особенностей развития социального туризма и его структуры, а также разработка моделей развития социального туризма в Украине с учетом возможных форм и методов государственной поддержки. В статье исследованы составляющие развития социального туризма и разработана его структура. Последняя содержит такие составляющие, как: объекты социального туризма; участники социального туризма; социальные туристы. Определены интересы заинтересованных контрагентов (государства, санаторно-курортных предприятий, потребителей) в развитии социального туризма в санаторно-курортной сфере и мероприятия по обеспечению баланса интересов. Проанализированы концептуальные варианты развития социального туризма в Украине и разработаны этапы реализации наиболее перспективного из них.

Ключевые слова: социальный туризм, финансирование, инклюзивный туризм, санаторно-курортная сфера, концептуальная модель развития социального туризма.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Библ.:** 13.

Влащенко Наталья Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства, Харьковский национальный университет городского хозяйства им. А. Н. Бекетова (ул. Маршала Бажанова, 17, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: wlagenko177@gmail.com

Vlshchenko N. M. Ensuring the Development of Social Tourism in Ukraine

The article is aimed at analyzing the features of development of social tourism and its structure, as well as elaborating models of development of social tourism in Ukraine taking into view possible forms and methods of the State support. The article explores the components of development of social tourism, its structure is elaborated. The latter contains such components as: objects of social tourism; participants in social tourism; social tourists. The author defines interests of the interested counterparties (the State, sanatorium-resort enterprises, consumers) in development of social tourism in the sanatorium-resort sphere and measures to maintenance the balance of interests. The conceptual variants of development of social tourism in Ukraine are analyzed and stages of implementation of the most perspective variant are elaborated.

Keywords: social tourism, financing, inclusive tourism, sanatorium-resort sphere, conceptual model of development of social tourism.

Fig.: 2. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 13.

Vlshchenko Nataliia M. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel Industry, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv (17 Marshala Bazhanova Str., Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: wlagenko177@gmail.com

Соціально-економічні перетворення в Україні, зміна умов життя людей висунули нові вимоги до людини, її здоров'я та творчого потенціалу, характеру взаємин із зовнішнім середовищем. Події останніх десятиліть: побудова ринкового конкурентного середовища, інтенсифікація суспільного життя, зростання кількості надзвичайних ситуацій, терактів, що призвели до залякування населення, напруженість на роботі та в освітньому процесі суттєво впливають на необхідність забезпечення відпочинку та оздоровлення населення.

* Роботу виконано в межах держбюджетної теми «Туризм та міське середовище: проблеми управління та перспективи розвитку» (№ 0118U000649).

Відсутність у держави чіткої, підкріпленої фінансово-економічною складовою соціальної політики, заснованої на балансі інтересів держави, галузі туризму і споживачів туристських послуг, призводить до відтоку потенційних відпочивальників і без того мізерних коштів із вітчизняної сфери туризму за кордон, що деформує соціальну функцію держави в такій важливій сфері, як організація відпочинку та оздоровлення населення.

Вагомий внесок у вирішення проблем розвитку туризму і курортів здійснили Н. І. Ведмідь [1], Г. П. Гаврилко [4], С. О. Погасій, К. В. Чуб [10], І. А. Полчанінова, А. А. Касьяненко [11], І. В. Писарева [8], Д. М. Стеченко [13] та інші.

Окремі питання розвитку соціального туризму висвітлено в роботах І. С. Каленюк, Т. М. Котенко [5], Л. В. Оболенцевої, А. М. Коломейцевої [6], Т. Г. Павлової, О. Ю. Красовської, С. І. Сисоєвої [7], Н. В. Середи [12] та інших.

Однак на сьогодні в Україні проблема розвитку соціального туризму досі не вирішена з причин неефективної координації туристської галузі в цілому, відсутності дієвих програм і механізмів розвитку соціального туризму, що і зумовило вибір теми та мети цього дослідження.

Метою статті є аналіз особливостей розвитку соціального туризму і його структури та розробка моделей розвитку соціального туризму в Україні з урахуванням можливих форм і методів державної підтримки.

Рівень розвитку соціального туризму як однієї з частин туризму в цілому відображує загальний стан соціальної сфери в країні. Він сприяє скороченню безробіття, поліпшенню демографічної ситуації, боротьбі з безпритульністю, розвитку системи освіти, вирішенню проблеми зайнятості населення.

В Україні соціальний туризм має свої історичні традиції. Аналізуючи історичний досвід, слід зазначити, що в СРСР переважав соціальний туризм, найбільший масштаб якого було досягнуто в 1980-ті роки. Соціальний туризм, на частку якого припадало близько 80% внутрішнього туризму і 50% міжнародного туристського обміну, реалізовувався організаціями профспілок, громадськими організаціями, а також республіканськими та територіальними органами. Різного роду знижки і пільги на туристські путівки перевищували в низці випадків 50–70% їх вартості [9].

У Радянському Союзі діяла добре налагоджена система державної підтримки відпочинку працюючого населення. Це було явище, багато в чому схоже на нинішній соціальний туризм, хоча сам по собі цей термін не вживався. За радянських часів кожен громадянин мав право на відпочинок і міг його реалізувати. Це, головним чином, здійснювалося через мережу профспілок і молодіжних організацій. Держава надавала можливість більшості трудящих і пенсіонерам, принаймні один раз на рік, поїхати відпочити на курорт, у санаторій або пансіонат на пільгових умовах. Майже половина працюючих людей подорожувала і відпочивала за пільговими туристськими путівками, або виданими безкоштовно, за рахунок профспілок, коштів державного соціального страхування або фондів підприємств [9].

На сьогодні ситуація кардинально змінилася, і пільгово-компенсаційна система у сфері туризму та рекреації працює в аварійному режимі, не дозволяючи задовольняти попит у послугах соціального туризму навіть десятої частини незахищених верств населення України [7]. Отже, необхідно відроджувати зазначену систему в сучасних умовах.

У загальному розумінні соціальний туризм – це туризм, який повністю або частково здійснюється за рахунок бюджетних коштів, коштів державних позабюджетних фондів (зокрема коштів, що виділяються в рамках державної соціальної допомоги), а також коштів роботодавців.

Головна мета соціального туризму – створення умов для подорожей пенсіонерам, інвалідам, ветеранам воєн і праці, школярам, молоді та будь-яким іншим громадянам, яким держава, державні та недержавні фонди, інші організації надають соціальну підтримку.

Особливе значення соціального туризму – це внесок у вдосконалення людських взаємин: туристи спілкуються між собою, підвищують свій культурний і освітній рівень, відкривають нові для себе місця. Отже, соціальний туризм є засобом соціального єднання, а також він зменшує матеріальну нерівність, що приводить до зниження соціально-психологічної напруженості в суспільстві. Тобто залучення малозабезпечених громадян до суспільних цінностей, їх соціальна реабілітація, профілактика та відновлення здоров'я згодом попереджає антисоціальну поведінку.

Зважаючи на наведене вище визначення, соціальний туризм функціонує в певній системі взаємопов'язаних елементів. Розглянемо їх докладніше (рис. 1).

Система соціального туризму – це сукупність об'єктів і учасників соціального туризму, а також його принципів, цілей, засобів, включаючи пільги, поширювані на учасників соціального туризму.

Об'єкти соціального туризму – засоби та системи транспортування, розміщення, харчування, відпочинку та розваг, установи та організації оздоровчого, пізнавального та іншого призначення, інші складові туристської індустрії та туристських ресурсів, що діють у системі соціального туризму.

Учасники соціального туризму – юридичні та фізичні особи, зайняті формуванням і реалізацією туристських послуг у системі соціального туризму, захистом прав, інтересів громадян і відповідної діяльності.

Соціальні туристи – фізичні особи – споживачі туристського продукту, що задовольняють потреби в подорожах, зокрема з оздоровчими цілями, через систему соціального туризму. До цієї категорії належать, перш за все, діти, учні, студенти, ветерани війни та праці, пенсіонери та інваліди, в деяких країнах – держслужбовці, особи, які перебувають на військовій службі тощо. Тому цей вид туризму переважно розглядається як організований, колективний туризм. Він має свої пріоритетні види, носить, передусім, культурно-пізнавальний, відновлювальний, оздоровчий характер. Туристські путівки, санаторні курсівки в пансіонати, санаторії, будинки відпочинку

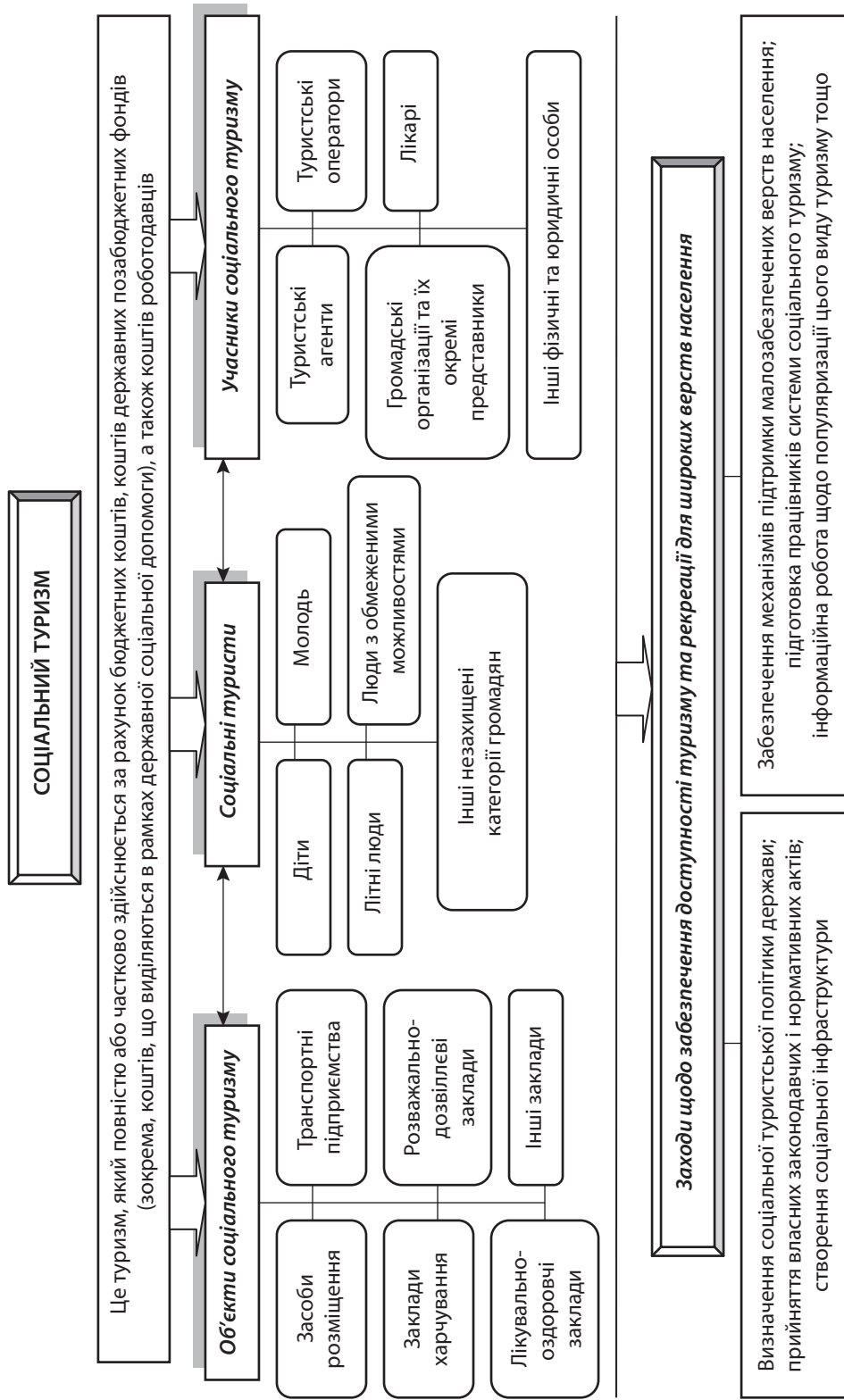

Рис. 1. Структура соціального туризму

ку школярам і студентам на канікули, в табори надаються працівникам підприємств, учням і студентам денних вишів зі значною дотацією (іноді вона сягає 90% загальної вартості) або безкоштовно. Окрему категорію складають пенсіонери, інваліди війни, учасники заходів підвищеного ризику та інші, віднесені до пільгових категорій населення. Цим категоріям надаються путівки в реабілітаційні центри, пансіонати, санаторії.

До кола учасників соціального туризму належать суб'єкти туристської індустрії та соціального захисту населення, профспілки і громадські організації інвалідів, а також різні асоціації, федерації, фонди, товариства взаємодопомоги тощо. Всі ці суб'єкти у своїй основі підтримуються державою.

Таким чином, основна особливість соціального туризму, на відміну від інших видів, полягає в джерелах фінансування. Такими джерелами є державні та муніципальні кошти на соціальні потреби, відповідні кошти приватних, корпоративних, державних, змішаних підприємств і організацій, благодійних фондів. Отже, результатом функціонування системи соціального туризму є забезпечення доступності послуг туризму та оздоровлення для широких верств населення. Докладніше питання доступності відповідних послуг автором досліджено у роботі [2].

Одним із сегментів соціального туризму є інклюзивний туризм. Це одна з найбільших неохоплених ніш українського туристського ринку. Широкий інформаційний доступ (засоби масової інформації, Інтернет, реклама) сформували у людей з фізичними і сенсорними порушеннями стійкий попит до подорожей за доступними цінами. Про це свідчать результати зарубіжного дослідження, проведеного «Open Doors Organization» [12].

У зв'язку з цим суб'єктам української туріндустрії слід звернути увагу на туристів-інвалідів, спрямовуючи інвестиції в створення комфортних умов для подорожі та відпочинку цієї категорії громадян: спеціально обладнати номери в готелях; підготувати відповідний персонал; організувати послугу супроводу; створити умови для вільного пересування (пандуси, ліфти, ескалатори) та користування кімнатами гігієни; придбати спеціалізований транспорт [3].

Особливе місце в соціальному туризмі займає державна політика в галузі оздоровлення, відпочинку та зайнятості підростаючого покоління. В умовах серйозних соціальних змін, диференціації основних соціально-моральних цінностей, які впливають на суспільство в цілому і на окремі його складові, діти і підлітки залишаються найбільш незахищеною групою, оскільки вони не володіють достатньою здатністю адаптуватися в мінливих умовах життя.

У контексті проведеного нами дослідження можна зробити висновок, що практичне значення набувають питання створення адекватного механізму

соціально-економічної підтримки санаторно-курортного комплексу, розробка якого покладається на державні органи управління в сфері туризму.

На думку фахівців у сфері туризму при розробці концептуальної моделі відтворення та розвитку соціального туризму можливі три варіанти (рис. 2):

- ✦ ефективного лобювання з боку зацікавлених сторін при прийнятті чергового бюджету країни, а також бюджетів міста Києва та інших муніципальних утворень, прямого фінансування соціального туризму в рамках бюджетів соціальної сфери;
- ✦ пошук компромісних варіантів з прямою та непрямою частками підтримки соціального туризму державою, недержавними фондами, туристськими підприємствами та зацікавленими організаціями;
- ✦ розвитку соціального туризму за схемою – туризм розвиває туризм.

Перший варіант можливий за умов високого економічного рівня розвитку країни, стабільної економічної та політичної ситуації, визнання соціальної сфери сферою сталого розвитку, а галузі туризму – пріоритетною галуззю господарського комплексу. Теоретична можливість прийняття такого варіанта за сучасних умов цілком обґрунтована, тим більше, що визначення соціального туризму передбачає його датування з бюджетів різних рівнів у обсязі коштів, що спрямовуються на соціальну сферу. І хоча на сьогодні такий варіант розвитку соціального туризму за рахунок прямих бюджетних субсидій неможливий, але його можна розглядати як перспективну модель за наявності перелічених умов.

Другий варіант являє собою модель формування джерел розвитку соціального туризму за субсидійно-пайовим принципом, де основна питома вага прямих інвестицій має припадати на позабюджетні фонди, фонди підприємств, банківсько-фінансовий сектор, страхові компанії, приватних інвесторів. Держава в такому випадку побічно підтримує розвиток соціального туризму шляхом:

- ✦ досягнення і збереження високого інвестиційного рейтингу як країни в цілому, так і туристської галузі зокрема;
- ✦ розробки нормативно-правової бази для відтворення та розвитку соціального туризму;
- ✦ надання цьому виду туризму режиму спеціальних податкових преференцій;
- ✦ створення нової надійної кредитно-фінансової системи, що забезпечує доступ до дешевих кредитних ресурсів;
- ✦ використання інших форм і видів державної підтримки, суб'єктів малого підприємництва тощо.

Це не означає, що держава не виконуватиме бюджетне субсидування цього виду туризму в разі на-

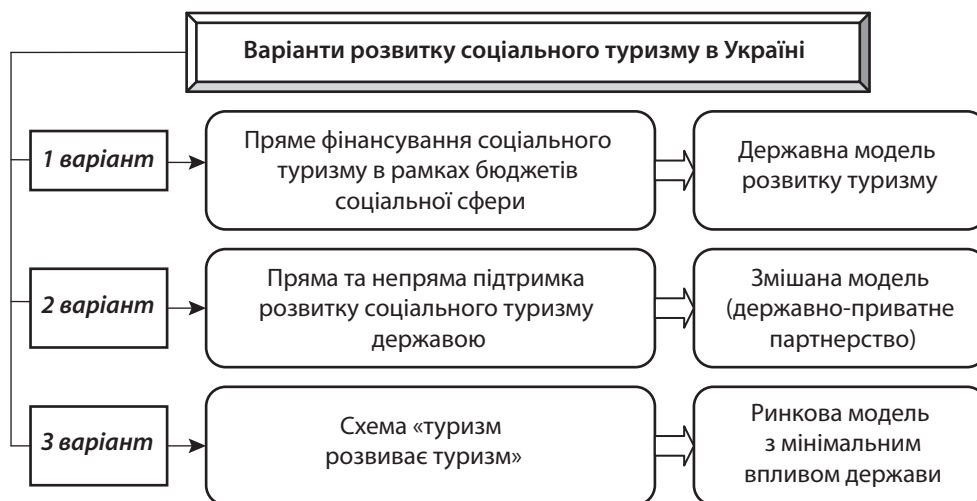

Рис. 2. Варіанти розвитку соціального туризму в Україні

явних можливостей. Другий варіант не суперечить чинному законодавству і може бути використаний, якщо складуться умови для розвитку соціально орієнтованої економіки.

Третій варіант є найбільш жорстким і передбачає розвиток соціального туризму за рахунок самої туристської галузі. Остання ж знаходиться в нестабільному стані, тому цей варіант розвитку соціального туризму поки не є можливим і може розглядатися як варіант на перспективу, коли внесок туристської галузі у валовий внутрішній продукт буде на рівні вкладу більшості розвинених країн – 10–30%.

Таким чином, основою концептуальної моделі відродження та розвитку соціального туризму може стати другий варіант – субсидійно-пайова участь державного та недержавного секторів, які формують цільові інвестиційні ресурси, що базуються на балансі інтересів держави, туристських підприємств, інвесторів і споживачів соціального туристського продукту.

У табл. 1 згруповано інтереси зацікавлених контрагентів у розвитку соціального туризму в санаторно-курортній сфері та заходи щодо забезпечення балансу інтересів.

У концептуальній моделі розвитку соціального туризму в Україні доцільно виділити такі чотири етапи.

1. Розробка Програми розвитку соціального туризму.
2. Розробка та затвердження пакета нормативно-правових актів, що регулюють діяльність соціального туризму.
3. Формування фінансово-економічного механізму підтримки соціального туризму.
4. Створення оптимальної трирівневої структури управління соціальним туризмом (державний, регіональний, муніципальний) як складової частини структури управління туристською галуззю.

Реалізація програми розвитку соціального туризму на найближчу перспективу визначатиметься ступенем економічного розвитку країни та, як наслідок, – ступенем його державної підтримки. За цих умов у програмі має бути передбачена певна послідовність доступу до соціальних туристських послуг.

На першому етапі має бути гарантований доступ до туристських послуг найбільш соціально незахищеної категорії громадян: інвалідам, особам, які зазнали впливу радіації, людям, робота яких пов'язана з високим професійним ризиком, дітям із багатодітних малозабезпечених сімей тощо, а основним видом туризму має бути лікувально-оздоровчий.

На другому етапі, за наявності відповідних умов, доступ до туристських соціальних послуг має бути розширений для інших, більш захищених категорій громадян: пенсіонерів, дітей, молоді, ветеранів тощо. При цьому основними видами туризму мають бути дитячо-юнацький, сімейний, оздоровчий, культурно-пізнавальний.

На третьому етапі доступ до туристських послуг має бути розширеним для різних категорій молоді та людей середнього віку, а основним видом туризму має бути самодіяльний, спортивний, похідний, екологічний тощо.

На четвертому етапі за наявності достатньої державної підтримки доступ до соціальних туристських послуг має бути гарантований усім верствам населення, а соціальний туризм має бути масовим.

ВИСНОВКИ

У висновку необхідно відзначити, що необхідність формування концепції розвитку сучасного санаторно-курортного комплексу є актуальною. Основними моментами мають стати: розробка програми розвитку соціального туризму, формування багатоваріантної моделі фінансування та ринкових принципів управління. Це забезпечить поступо-

Інтереси зацікавлених контрагентів у розвитку соціального туризму в санаторно-курортній сфері та заходи щодо забезпечення балансу інтересів

Інтереси держави	Інтереси санаторно-курортних підприємств	Інтереси споживачів
– Мінімізація одноразових бюджетних витрат; – розширення податкової бази	Можливість залучення інвестиційних ресурсів для модернізації матеріально-технічної бази	Прийнятна ціна соціального туру
– Поява додаткового джерела соціального захисту; – пряма економічна вигода від фізичного та духовного оздоровлення населення	Цілорічне завантаження об'єктів інфраструктури	Гарантований доступ до споживання санаторно-курортних послуг
– Раціональне використання вільного часу; – вирішення проблем додаткової зайнятості тощо	Поява додаткових джерел доходу тощо	Диференційована шкала преференцій: від пільгової до безкоштовної санаторно-курортної путівки
<i>Забезпечення балансу інтересів</i>		
Державна підтримка у вигляді формування бюджетів відповідних рівнів з урахуванням прямого субсидування туристсько-рекреаційної сфери		
Надання учасникам соціального туризму певних податкових пільг і преференцій, створення сприятливого інвестиційного клімату		
Надання режиму пільгового кредитування та державних гарантій для отримання кредитів		

вий перехід курортної сфери на засади сталого розвитку, дозволить розвивати самоорганізацію та самофінансування туристсько-рекреаційних закладів, у результаті чого підвищуватиметься ефективність їх діяльності та досягатиметься доступність відповідних послуг послуг. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Ведмідь Н. І.** Класифікація санаторно-курортних і оздоровчих підприємств. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 238. С. 9–13.
- 2. Влащенко Н. М.** Забезпечення доступності санаторно-курортних послуг рекреаційних підприємств для населення. *Бізнес Інформ*. 2018. № 4. С. 164–169.
- 3. Влащенко Н. М.** Проблеми та перспективи розвитку інфраструктури для потреб інклюзивного туризму. *Бізнес Інформ*. 2018. № 9. С. 122–126.
- 4. Гаврилко Г. П.** Регіональні санаторно-курортні кластери: основні ознаки та принципи формування. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. Вип. 1. Т. 2. С. 73–77.
- 5. Каленюк І. С., Котенко Т. М.** Соціальні аспекти розвитку рекреації і туризму як значущого сегменту світового господарства: теоретико-методологічні засади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 3. С. 172–176.
- 6. Оболенцева Л. В., Коломєйцева А. М.** Дослідження стратегічних пріоритетів розвитку соціального туризму в Україні. *Інтернаука. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 1. Т. 2. С. 102–105.
- 7. Павлова Т. Г., Красовська О. Ю., Сисоєва С. І.** Особливості та проблеми соціального туризму в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 22. С. 637–640.

8. Писарева І. В. Соціально-економічні аспекти розвитку туризму для осіб з обмеженими можливостями. *Інтернаука. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 18. С. 26–28.

9. Основы туризма : учебник / под ред. Е. Л. Писаревского. М. : Федеральное агентство по туризму, 2014. 384 с.

10. Погасій С. О., Чуб К. В. Проблеми розвитку туризму в Україні на регіональному рівні та шляхи їх вирішення. *Інтернаука. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 12. С. 121–130.

11. Полчанінова І. Л., Касьяненко А. А. Система управління франчайзингом у сфері туристських послуг. *Інтернаука. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 1. С. 72–75.

12. Середа Н. В. Аналіз ступеню використання маркетингу в організаційно-управлінській діяльності дитячо-юнацьких спортивних шкіл. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2013. № 4. С. 60–64.

13. Стеченко Д. М. Наукова сутність процесу кластеризації в сфері туризму. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1-2. С. 376–380.

REFERENCES

Havrylko, H. P. "Rehionalni sanatorno-kurortni klasteri: osnovni oznaky ta pryntsyupy formuvannia" [Regional sanatorium and resort clusters: the main features and principles of formation]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*, vol. 2, no. 1 (2016): 73-77.

Kaleniuk, I. S., and Kotenko, T. M. "Sotsialni aspekty rozvytku rekreatsii i turyzmu yak znachushchoho sehmentu svi-tovoho hospodarstva: teoretyko-metodolohichni zasady" [Social aspects of the development of recreation and tourism as a significant segment of the world economy: theoretical and methodological foundations]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, no. 3 (2015): 172-176.

Obolentseva, L. V., and Kolomieitseva, A. M. "Doslidzhennia stratehichnykh priorytetiv rozvytku sotsialnoho turyzmu v Ukraini" [Research of strategic priorities of social tourism development in Ukraine]. *Internauka. Seriiia «Ekonomichni nauky»*, vol. 2, no. 1 (2017): 102-105.

Osnovy turizmu [Basics of tourism]. Moscow: Federalnoye agentstvo po turizmu, 2014.

Pavlova, T. H., Krasovska, O. Yu., and Sysoieva, S. I. "Osoblyvosti ta problemy sotsialnoho turyzmu v Ukraini" [Features and problems of social tourism in Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 22 (2018): 637-640.

Pohasii, S. O., and Chub, K. V. "Problemy rozvytku turyzmu v Ukraini na rehionalnomu rivni ta shliakhy yikh vyrishennia" [Problems of tourism development in Ukraine at the regional level and ways of their solution]. *Internauka. Seriiia «Ekonomichni nauky»*, no. 12 (2018): 121-130.

Polchaninova, I. L., and Kasianenko, A. A. "Systema upravlinnia franchaizynhom u sferi turystykykh posluh" [Franchise management system in the field of tourist services]. *Internauka. Seriiia «Ekonomichni nauky»*, no. 1 (2018): 72-75.

Pysareva, I. V. "Sotsialno-ekonomichni aspekty rozvytku turyzmu dlia osib z obmezhenyimi mozhlyvostiamy" [Socio-economic aspects of tourism development for people with disabilities]. *Internauka. Seriiia «Ekonomichni nauky»*, no. 18 (2018): 26-28.

Sereda, N. V. "Analiz stupeniu vykorystannia marketynhu v orhanizatsiino-upravlinskii diialnosti dytiacho-yunatskykh sportyvnykh shkyl" [Analysis of the degree of use of marketing in the organizational and managerial activity of children's and youth sports schools]. *Pedahohika, psykhohohiia ta medyko-biologichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, no. 4 (2013): 60-64.

Stechenko, D. M. "Naukova sutnist protsesu klasteryzatsii v sferi turyzmu" [Scientific essence of the clustering process in the field of tourism]. *Visnyk Khmelnytskoho instytutu rehionalnoho upravlinnia ta prava*, no. 1-2 (2004): 376-380.

Vedmid, N. I. "Klasyfikatsiia sanatorno-kurortnykh i ozdorovchykh pidpriemstv" [Classification of sanatorium and health and recreation enterprises]. *Kultura narodov Prichernomorya*, no. 238 (2012): 9-13.

Vlasechko, N. M. "Problemy ta perspektyvy rozvytku infrastruktury dlia potreb inkluzyvnoho turyzmu" [Problems and prospects of infrastructure development for the needs of inclusive tourism]. *Biznes Inform*, no. 9 (2018): 122-126.

Vlasechko, N. M. "Zabezpechennia dostupnosti sanatorno-kurortnykh posluh rekreatsiinykh pidpriemstv dlia naselennia" [Ensuring the accessibility of sanatorium and resort services for recreational enterprises for the population]. *Biznes Inform*, no. 4 (2018): 164-169.